

ПРОБЛЕМЫ ТА ПЕРСПЕКТИВИ КОНСОЛІДАЦІЇ КАПІТАЛУ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ**Богма С. Д.**

Рассмотрено текущее состояние консолидации капитала в банковской системе Украины. Проанализированы объемы консолидационных процессов в банковской системе Украины за последние пять лет; обращено внимание на консолидацию капиталов в период финансового кризиса; определена роль иностранного капитала в консолидации банковского сектора Украины. Рассмотрено текущее состояние внедрения рекомендаций Базельского комитета по банковскому надзору в Украине, исследовано их влияние на повышение общего уровня капитализации банков. Определены основные проблемы и перспективы консолидационных процессов в банках Украины. Ожидается, что дальнейшая консолидация капитала в банковском секторе Украины повысит финансовую устойчивость всей банковской системы и эффективность деятельности отдельных банков и других небанковских финансовых институтов.

Розглянуто поточний стан консолідації капіталу в банківській системі України. Проаналізовано обсяги консолідаційних процесів в банківській системі України за останні п'ять років; звернено увагу на консолідацію капіталів в період фінансової кризи; визначено роль іноземного капіталу в консолідації банківського сектору України. Розглянуто сучасний стан впровадження рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду в Україні, досліджено їх вплив на підвищення загального рівня капіталізації банків. Визначено основні проблеми та перспективи консолідаційних процесів в банках України. Очікується, що подальша консолідація капіталу в банківському секторі України підвищить фінансову стійкість всієї банківської системи і ефективність діяльності окремих банків та інших небанківських фінансових інститутів.

The current situation of capital consolidation in banking system of Ukraine is reviewed. The volumes of consolidation processes in banking system of Ukraine for the last five years are analyzed; the consolidation of capitals in financial crisis is reviewed; the role of foreign capital in consolidation of banking sector of Ukraine is determined. The current situation with implementing the recommendations of the Basel Committee on Banking Supervision in Ukraine is reviewed, the influence of the recommendations on the increasing of general level of banking capitalization is observed. The main problems and prospects of consolidation processes in Ukrainian banks are determined. It is expected that further consolidation of capital in the banking sector in Ukraine will increase the financial stability of the banking system and the performance of individual banks and other nonbank financial institutions.

Богма С. Д.

аспирант УАБД НБУ
s.d.bogma@gmail.com

УДК 336.71-044.964(477)

Богма С. Д.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ КОНСОЛІДАЦІЇ КАПІТАЛУ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день тенденції, пов'язані з процесами консолідації банківських систем різних країн, набувають світового поширення, і Україна не є виключенням. Тема консолідації банків стала досить актуальною в період світової фінансової кризи, особливо в країнах, що розвиваються. В сучасних умовах об'єднання банківських капіталів відбувається як серед великих, так і серед малих банків. Це дає змогу підтримувати стабільність та ефективність діяльності окремих банків в Україні та забезпечення фінансової стійкості банківської системи в цілому. Процеси консолідації в банківській системі України є особливо актуальними через наявність значної кількості банківських установ в країні, вагомою часткою іноземного капіталу в банківському секторі та тісній взаємодії банків з іншими фінансовими інститутами.

Дослідженню теоретичних та практичних питань консолідації банківського капіталу присвячено роботи таких вчених: Н. М. Ткачук [1], Н. В. Радова [2], А. В. Сашинська [3], Б. Степаненко [4], С. М. Козьменко [5]. Серед вітчизняних економістів та учених проблеми консолідації капіталів в банківській системі також досліджують І. Бланк, З. М. Васильченко, М. І. Диби, В. І. Міщенко, А. В. Шаповалова, А. Мороз, А. Пересада, Л. Примостка та ін. Серед зарубіжних учених та економістів: Д. Аллен, Р. Базу, М. Арифф, Р. Драйк, М. Карирросса, Ж. Хавкінс, В. Кисельов, А. Вожжов, Ю. Бригхем, М. Міллер.

Зауважимо, що незважаючи на значну кількість робіт учених в напрямку дослідження тенденцій консолідації капіталів в банківській системі України, певні питання залишаються невирішеними. Вони пов'язані з дослідженням специфіки об'єднань банків з іншими фінансовими інститутами; визначенням необхідного рівня консолідації капіталів банків в країні і напрямків впливу консолідації на розвиток і стабільність банківської системи.

Метою статті є аналіз поточного стану процесів консолідації капіталу в банківській системі України, визначення основних проблем та перспектив консолідаційних процесів між банками України в майбутньому.

В економіці консолідація означає зміцнення, згрупування, об'єднання суб'єктів підприємництва, їхніх дій, інтересів, спільних капіталів заради здійснення великих підприємницьких проектів, програм; об'єднання, злиття двох або кількох фірм, компаній [6]. Виділяють ще й інші поняття консолідації: використання прибутку, отриманих від торгівлі акціями, шляхом вкладення капіталів в надійніші акції; зведення бухгалтерських даних при підготовці зведеного звіту; заміна національної валюти у золотовалютних резервах на нові міжнародні активи; стабілізація біржового курсу після підвищення або пониження; об'єднання, скріплення чого-небудь та ін. [7]. У нашому випадку, процес консолідації в банківській системі передбачає збільшення розмірів банківського капіталу в розпорядженні окремих банків або груп банків на основі їх об'єднання і/або нарощення обсягів власного капіталу [8].

Досить поширеними формами консолідації в банківському секторі є злиття та поглинання (M&A – Mergers and Acquisitions). Як відомо, саме вони є дієвими способами реструктуризації та оптимізації банківського середовища, що помітно активізувались протягом останньої фінансової кризи [1, 2].

Консолідація капіталів в банківському секторі України на сьогодні є об'єктивно необхідним явищем. Станом на 01.10.2011 [9] в Україні 177 з 198 зареєстрованих банків мали ліцензію Національного банку на здійснення банківських операцій, при цьому більшість банків є «дрібними» та обслуговують лише певну галузь економіки, певну групу підприємств або

певну групу населення. Тобто, саме ці банки є потенційними учасниками майбутніх консолідаційних процесів в банківській системі України [5]. Зазначимо, що поштовхом до об'єднання капіталів цих банків можуть послугувати нові законодавчі вимоги в частині збільшення мінімального розміру регулятивного капіталу банку.

Для визначення тенденцій в напрямку консолідації капіталів в банківському секторі України необхідно проаналізувати обсяги консолідаційних процесів за період останніх п'яти років. Зауважимо, що протягом останніх 5–6 років злиття та поглинання в банківській системі України відбувались в основному за участю іноземних банків, а точніше за рахунок поглинання українських банків іноземними. Таким чином, з 2005 року відбувається поступове проникнення іноземних інвестицій в банківську систему України і на сьогоднішній день (станом на 01.10.2011) частка іноземного капіталу в банківському секторі України складає близько 42 % (табл. 1) [9].

Таблиця 1

Частка іноземного капіталу в банківській системі України [9]

Показники	Роки / станом на початок року					
	2007	2008	2009	2010	2011	
					01.01	01.10
Кількість зареєстрованих банків	193	198	198	197	194	198
Кількість банків, що знаходиться у стадії ліквідації	19	19	13	14	18	20
Кількість банків, що мають ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій	170	175	184	182	176	177
з них: з іноземним капіталом	35	47	53	51	55	55
у т. ч. зі 100 % іноземним капіталом	13	17	17	18	20	22
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	27,6	35,0	36,7	35,8	40,6	41,6

Ситуація 2010–2011 рр. характеризується укладанням угод M&A в банківській системі України між банками різних груп та банками всередині однієї групи. При цьому, така тенденція може зберегтись і в наступні 2-3 роки.

Так, на початку 2010 р. першою угодою на фінансовому ринку була угода про купівлю 100 % акцій ПАТ «Хоум Кредит Банк» (Україна) банком «Platinum Bank» [10, 11]. Відзначимо, що дана угода була здійснена між банками IV групи класифікатора НБУ, і в подальшому кількість таких угод може зрости через намагання дрібних банків «вижити» в сучасних умовах та втриматись на українському банківському ринку.

У 2011 році спостерігається прискорення проявів консолідації в банківській системі України. Це пов'язано з певними факторами: встановленням мінімальних вимог НБУ до регулятивного капіталу банків у розмірі 120 млн. грн; проблемами банків (низька якість активів і нестабільний ресурсний ринок), які залишилися після кризи 2008–2009 рр.; подальшим проникненням іноземного капіталу в банківську систему України. До кінця 2011 року буде завершена консолідація ПУМБ і Донгорбанку, а також італійських Укрсоцбанку та Unicredit Bank. Експерти також не виключають можливості укладання угод у 2011–2012 рр. між грецьким Астра Банком та швейцарським Universal Bank, французьких Credit Agricole (Індекс-Банк) і Corporate and Investment Bank Credit Agricole Kiev (Каліон Банк) (останні дві фінансові установи належать одному акціонеру – французькому Credit Agricole) [12, 13]. Таким чином, бачимо, що останнім часом консолідаційні процеси в банківському секторі України набувають широкого поширення як серед банків-лідерів, так і серед дрібних банків.

Продаж українських банків здійснюється через продаж акцій і має свої специфічні особливості. Це дає змогу виокремити наступні основні методи продажу:

– повний продаж, при якому купується контрольний пакет акцій (понад 90%) банку і установа переходить у його власність.

– продаж банку із подальшим спільним веденням бізнесу. Метод є досить специфічним, оскільки банки, які вже належать фінансово-промисловим групам та інтегровані в промисловий сектор не можна продати повністю: їх слід продавати з рахунками клієнтів корпоративного сектору, які утворюють ресурсну базу банку. Так як клієнти після поглинання банківської установи перебуватимуть у розпорядженні попередніх власників, покупець не буде зацікавлений у повному придбанні такого банку.

– продаж акцій на ринку шляхом розміщення їх на фондовій біржі. Цей метод вигідний для середніх і великих банків – їх акції вільно обертаються на ринку.

– публічне розміщення акцій українських банків на світових фондових біржах. Проведення такого розміщення є прийнятним способом одночасно залучення достатнього обсягу додаткового капіталу і можливості не «продатися» стратегічному інвесторові [3].

Відзначимо, що на Україну припадає близько 4 % світового обсягу фінансових злиттів та поглинань. Для іноземних інвесторів найбільший інтерес складають невеликі банки з прозорими активами, бізнес-процесами, історією та структурою. У табл. 2 наведено перелік угод злиття і поглинання банків в Україні, що були здійснені з початку 2005 року [3, 4].

Таблиця 2

Угоди злиття та поглинання банківських установ в Україні протягом 2005–2009 років

№ п/п	Продавець	Покупець	Країна покупця	Вартість угоди, млн \$	Кількість проданих акцій, %	Дата угоди
1.	Аваль	Raiffeisen International	Австрія	1028	93,5	20.10.05
2.	Форум	The Bank of New York	США	20	7,81	21.10.05
3.	ВаБанк	TBIF Financial Service	Нідерланди (Ізраїль)	8,75	9,55	01.11.05
4.	Укрсиббанк	BNP Paribas Group	Франція	325	51	01.12.05
5.	Укрсоцбанк	Banca Intensa	Італія	1161	85,42	14.02.06
6.	Індекс-Банк	Credit Agricole S. A.	Франція	260	98	24.03.06
7.	Райффайзен банк Україна	OTP Banka Slovensko	Угорщина	812,5	100	01.07.06
8.	Надра	Ринковий продаж / IPO	Швеція	53	7,7	20.08.06
9.	Дельта	Icon Private Equity	Росія	350	49	24.06.08
10.	Промінвестбанк	Внешэкономбанк	Росія	1080	75	15.01.09
11.	ПроКредит	ProCredit Holding	Німеччина	52,5*	20	28.04.09
12.	УкрСиббанк	BNP Paribas	Франція	Н.Д.	25	11.06.09
13.	Мегабанк	EBRD, KfW	Німеччина	41,16	30	20.08.09

* Прогнозована ціна угоди, реальна вартість банку не розголошується.

Аналізуючи поточний стан консолідації капіталу в банківській системі України, не слід забувати про впровадження рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду в Україні та їх вплив на підвищення загального рівня капіталізації банків в Україні. На даний момент, впроваджено лише певні вимоги Базеля I та Базеля II. Вони стосуються нормативу адекватності капіталу і частково вимоги, що стосуються врахування кредитного ризику при визначенні розміру капіталу та частково щодо оприлюднення банками інформації та здійснення банківського нагляду. При розгляді питання щодо достатності капіталу, угода Базель II є, напевно, найважливішим документом, на який варто орієнтуватися НБУ в процесі здійснення банківського нагляду. Основною метою 2-ї Базельської угоди є зміна порядку оцінки капіталу на чутливіший до ризику процес. Це, з одного боку, сприятиме формуванню оптимальної величини капіталу, а з іншого – зниженню чутливості банку до ризиків [14, 15].

Щодо ситуації в Україні з дотриманням вимог достатності капіталу, норматив адекватності регулятивного капіталу Н2 був збільшений НБУ з 8 % до 10 %. Протягом останніх років показник Н2 в цілому по банківській системі України мав нестабільну динаміку. Так, станом на 01.10.2011 коефіцієнт Н2 загалом по системі становив 18,87 % [9]. Це значення майже вдвічі більше встановленого нормативу і протягом останніх 5 років можна спостерігати підвищення даного показника, що свідчить про зростання рівня капіталізації банківської системи України. Однак, значення показника Н2 є завищеним через неврахування при розрахунках ринкового та операційного ризиків, що передбачено Базелем II. А це не дає змоги об'єктивно оцінити достатність капіталу банків України для забезпечення стабільного розвитку всієї банківської системи та її фінансової стійкості.

Як бачимо, тенденції в банківській системі свідчать про поступове зростання рівня капіталізації банків України, але якщо оцінювати реально, банківська система України не має того достатнього рівня капіталізації, який повинен бути для протистояння впливу фінансових криз. Достатньо капіталізованими можна вважати великі банки, а особливо банки з іноземним капіталом, які мають можливість отримати додаткові кошти від своїх материнських структур. Що ж до середніх та дрібних банків, їх стан є досить скрутним, враховуючи нові законодавчі вимоги НБУ про підвищення мінімального обсягу регулятивного капіталу. Це, в свою чергу, виступає стимулом до консолідації капіталів даних установ.

Отже, можна підсумувати, що неповне впровадження рекомендацій базельського комітету з банківського нагляду в Україні має свої недоліки та в сукупності з законодавчими вимогами НБУ стимулює розвиток консолідаційних процесів в банківській системі України.

Значної уваги заслуговує й питання щодо об'єднання банків з іншими фінансовими установами. Незважаючи на тісний зв'язок банків зі страховими компаніями, пенсійними фондами та іншими небанківськими фінансовими установами на практиці, реально отримати аналітичні дані щодо їх взаємодії не має можливості через нерозголошення даної інформації. У зв'язку з цим постає проблема відкритості взаємодії банків з іншими фінансовими установами та визначення рівня консолідації між ними.

Зважаючи на існуючі проблеми в процесі консолідації капіталу в банківській системі України, визначимо наступні перспективи консолідації в банківському секторі:

- кількість угод між банками в подальші роки буде зростати через зростання вимог до достатності капіталу в банках України;
- злиття та поглинання будуть здійснюватися як між великими банками, так і між середніми та дрібними;
- подальше зростання законодавчих вимог до мінімального рівня регулятивного капіталу (можливе прийняття законопроекту про збільшення вимог до капіталу банку до 500 млн. грн.) може стати вагомим стимулом до прискорення консолідаційних процесів в банківській системі України;

– іноземний капітал може збільшити свою присутність в банківському секторі України через більші фінансові можливості іноземних компаній та продаж вітчизняних банків українськими власниками.

ВИСНОВКИ

Таким чином, консолідаційні процеси в банківській системі України відповідають загальносвітовим тенденціям в банківській сфері. Очікується, що подальша консолідація капіталу в банківському секторі України підвищить фінансову стійкість всієї банківської системи і ефективність діяльності окремих банків та інших небанківських фінансових інститутів.

Незважаючи на прискорення консолідації капіталу в банківській системі України, проблемними питаннями залишаються: визначення рівня консолідації банків з іншими небанківськими фінансовими інститутами; пошук оптимальної межі концентрації капіталу у вітчизняній банківській системі; визначення економічної та соціальної ефективності злиття та поглинання банків в Україні, що є актуальними напрямками для подальших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ткачук Н. М. Теоретична сутність консолідаційних процесів банків [Електронний ресурс] / Н. М. Ткачук // Інституційний репозитарій Української академії банківської справи Національного банку України. – 2009. – Режим доступу: <http://www.dspace.uabs.edu.ua>.
2. Радова Н. В. Пріоритети консолідації банківського капіталу у посткризовий період [Електронний ресурс] / Н. В. Радова // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.
3. Сашинська А. В. Злиття і поглинання в банківському секторі України [Електронний ресурс] / А. В. Сашинська, Є. О. Стрижак // Придніпровський научний вестник. – 2011. – № 8. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>.
4. Степаненко Б. Інтернаціоналізація банківського сектору України: ціна й методи злиття та поглинання [Електронний ресурс] / Б. Степаненко // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.
5. Козьменко С. М. Консолідація капіталу в банківській системі України: пошуки оптимального рівня [Електронний ресурс] / С. М. Козьменко // Інституційний репозитарій Української академії банківської справи Національного банку України. – Режим доступу: <http://www.dspace.uabs.edu.ua>.
6. Економічна енциклопедія «Словopedia» [Електронний ресурс] / «Словopedia». Українські тлумачні словники. – Режим доступу: <http://slovpedia.org.ua>.
7. «Капитал». Система управленческого учета [Электронный ресурс] / Глоссарий. – Режим доступа: <http://www.mmtt.ru>.
8. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник [Текст] / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – Л. : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2005. – 713с.
9. Офіційний Інтернет-сайт Національного банку України [Електронний ресурс] // Економічні матеріали. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua>.
10. Слияния и поглощения на банковском рынке Украины: Platinum купил Home Credit [Электронный ресурс] // Банковские новости. Украинский банковский портал. – Режим доступа: <http://www1.banker.ua>.
11. Банки відкрили сезон М&А [Електронний ресурс] // Економічні новини. Finance.ua. – Режим доступу: <http://news.finance.ua>.
12. Банки сольют и поглотят [Электронный ресурс] // Финансы. Экономические известия. – Режим доступа: <http://finance.eizvestia.com>.
13. Кто из украинских банков выставлен на продажу? [Электронный ресурс] // Путеводитель для банкиров. – Режим доступа: <http://www.prostobankir.com.ua>.
14. Андріяшевська С. Р. Рівень впровадження рекомендацій базельського комітету з банківського нагляду в Україні [Електронний ресурс] / С. Р. Андріяшевська // Конференції. СІБС УАБС НБУ. – Режим доступу: <http://www.sibs.uabs.edu.ua>.
15. Озерянська К. О. Впровадження Базеля II та його вплив на конкуренцію в банківському секторі [Електронний ресурс] / К. О. Озерянська // Інституційний репозитарій Української академії банківської справи Національного банку України. – Режим доступу: <http://www.dspace.uabs.edu.ua>.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2011 р.